

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.62 (477) (045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-2-6-9>

Буряк Катерина Михайлівна,

кандидат юридичних наук

(Український державний хіміко-технологічний університет, м. Дніпро)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6265-9706>

ОБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СІМЕЙНО-ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

У статті досліджуються кримінальні правопорушення у сімейно-побутовій сфері, особливості їх об'єктивних ознак. Вказується, що ці кримінальні правопорушення розміщені у різних розділах КК України, проте мають схожі родові об'єкти, пов'язані зі злочинним посяганням на суспільні відносини, що складаються у сімейно-побутовій сфері і поділяються на сімейні відносини і відносини, що забезпечують права та інтереси дітей. Звернуто увагу, що обов'язковим потерпілим від цих кримінальних правопорушень є один з членів сім'ї, якому певним кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.

Здійснено розподіл досліджуваних кримінальних правопорушень за безпосереднім об'єктом. У зв'язку з чим з об'єктивної сторони посягання на майнові сімейні відносини може характеризуватися порушенням права власності на майно, що належить іншому члену сім'ї або перебуває у спільній з ним власності, а також ненаданням іншому члену сім'ї коштів на його утримання, передбачених законом або шлюбним договором. Об'єктивна сторона посягань на немайнові сімейні відносини характеризується діями, що полягають у заподіянні їм шкоди шляхом домашнього насильства, злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною з боку батьків, опікунів чи піклувальників, підміни дитини, розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння). Посягання на відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх з об'єктивної сторони характеризуються вчиненням суспільно небезпечних діянь, що завдають шкоду нормальному розвитку неповнолітніх шляхом фізичного, психічного або духовного насильства.

В окремих випадках об'єктивна сторона аналізованих кримінальних правопорушень містить обов'язкову ознаку у вигляді настання суспільно небезпечних наслідків (істотної шкоди здоров'ю потерпілого, смерті неповнолітнього або інших тяжких наслідків).

Ключові слова: злочини проти сім'ї та неповнолітніх, кримінальне правопорушення, неповнолітній, об'єкт, об'єктивна сторона, потерпілий, родовий об'єкт, сімейні відносини, Кримінальний кодекс України.

Постановка проблеми. Сім'я, як засноване на шлюбі та кровному спорідненні об'єднання людей, пов'язаних спільним побутом та взаємною відповідальністю, є базовою передумовою функціонування соціуму, невід'ємною ланкою у механізмі життєдіяльності та демографічного відтворення поколінь. Її значення є настільки важливим, що сім'ю іноді визначають як «першоелемент суспільства» [2, с. 12], що у своїй сукупності створює вирішальну конструкцію етносу, наряду, нації [1, с. 52].

Цінність сім'ї, її особлива роль у розвитку соціуму і формуванні окремої людини визнаються

міжнародно-правовими документами. Зокрема, Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. проголошує, що сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави (ст. 16). Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. зазначає, що у зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю дитина потребує особливої охорони, турботи і допомоги, у т. ч. належного правового захисту, для повного і гармонійного розвитку її особистості; дитині необхідно зростати у сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння (ст. 32). У розвиток цих та інших міжнародно-правових актів

Конституція України проголошує, що сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою (ч. 3 ст. 51).

В останні десятиліття інститут сім'ї переживає кризу, про яку свідчать співвідношення кількості шлюбів і розлучень, зниження рівня народжуваності та фінансового забезпечення сімей, а загалом зростання конфліктних ситуацій, що виникають у сім'ях. Як результат сімейно-побутова сфера протягом останніх років набула стійких криміногенних ознак. Вона втрачає свою захисну роль для населення, перетворюється на суспільно небезпечне середовище. У ньому між членами сімейно-побутової мікрогрупи все частіше виникають криміногенні конфлікти, що нерідко розв'язуються вчиненням злочинів проти особи. У зв'язку з цим виникає нагальна необхідність розглянути об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теорії кримінального права питання відповідальності за кримінальні правопорушення у сімейно-побутовій сфері досліджувалися такими науковцями, як: І. Богатирьов, О. Богатирьова, В. Гришук, В. Голіна, О. Гумін, С. Денисов, О. Дудоров, О. Костенко, В. Кузнецов, О. Литвинов, С. Лихова, М. Мельник, В. Навроцький, Є. Назимко, В. Туляков, М. Хавронюк, В. Шаблистий, В. Шакун та ін.

На рівні дисертаційних досліджень злочини у сімейно-побутовій сфері досліджували І. Бандурка, О. Беспаль, А. Брайловська, В. Гальцова, Б. Головкін, О. Белова, А. Блага, О. Бойко, Д. Євтеєва, О. Зазимко, О. Ковальова, О. Коломонець, Л. Крижна, М. Кузнецов, Н. Лесько, С. Морозюк, Ю. Приколотіна, С. Романцев, Л. Самарай, М. Самченко, О. Тавлуй та ін.

Високо оцінюючи внесок дослідників у розробку теоретичних і прикладних аспектів проблем протидії кримінальним правопорушенням у сімейно-побутовій сфері, слід вказати на те, що нині, як і раніше, в науці відсутнє єдине розуміння з низки питань, принципово важливих для встановлення та реалізації кримінальної відповідальності за такий вид правопорушень. Питання полягає насамперед у встановленні всіх елементів складу злочину, серед яких об'єктивні ознаки є обов'язковим та важливим аспектом.

Метою статті є дослідження кримінально-правових аспектів відповідальності за кримінальні правопорушення у сімейно-побутовій сфері, визначення їх об'єктивних ознак.

Виклад основного матеріалу. Людська поведінка, певним чином впливаючи на матеріальний світ, має свою зовнішню сторону. Тому як кримінальне правопорушення розглядається тільки діяння, що знаходить своє відображення у зовнішньому світі, заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам та має відповідні об'єктивні ознаки. До об'єктивних ознак кримінального правопорушення передусім належать об'єкт та об'єктивна сторона. Саме ці елементи складу кримінальних правопорушень будуть розглянуті нижче.

Слід зазначити, що вчення про об'єкт злочину є основою вітчизняної кримінально-правової науки і одночасно одним із найбільш спірних у науці. Не вступаючи в дискусію щодо концепцій визначення об'єкта кримінального правопорушення, візьмемо за основу ту, що визначає його як суспільні відносини, на які посягає злочин, спричиняючи їм певну шкоду, і які поставлені під охорону кримінального закону [5]. Саме таке

розуміння об'єкта злочину як суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, і покладено в основу нашого дослідження.

У науці кримінального права класифікують об'єкти кримінальних правопорушень найчастіше як загальні, родові, безпосередні [6, с. 24]. Така класифікація дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення [8, с. 234].

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) міститься низка норм, які передбачають кримінальну відповідальність за окремі кримінальні правопорушення у сфері сімейно-побутових відносин, які В. Гальцова умовно розподіляє на кримінальні правопорушення: 1) проти сім'ї; 2) проти неповнолітніх, їхніх прав та інтересів [4].

Це такі складі кримінальних правопорушень, як: ст. 126-1 «Домашнє насильство», ст. 137 «Неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей», ст. 148 «Підміна дитини», ст. 150 «Експлуатація дітей», ст. 150-1 «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом», ст. 151-2 «Примушування до шлюбу», ст. 155 «Вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку», ст. 156 «Розбещення неповнолітніх», ст. 156-1 «Домогання дитини для сексуальних цілей», ст. 164 «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей», ст. 165 «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків», ст. 166 «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування», ст. 167 «Зловживання опікунськими правами», ст. 168 «Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)», ст. 169 «Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)», ст. 301-1 «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження», ст. 301-2 «Проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи», ст. 304 «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність», ст. 323 «Спонукання неповнолітніх до застосування допінгу», ст. 324 «Схиляння неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів».

Зазначимо, що в юридичній літературі досить неоднозначно вирішується питання щодо визначення їх родового об'єкта. Адже вказані кримінальні правопорушення мають різні родові об'єкти і розміщені у різних розділах КК України: розділ II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи», розділ III «Злочини проти волі, честі та гідності особи», розділ IV «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи», розділ V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», розділ XII «Злочини проти громадського порядку та моральності», розділ XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення».

Тим самим, як зазначає В. Гальцова, у чинному кримінальному законодавстві кримінально-правову охорону вказаних суспільних відносин законодавець не визнає на рівні родового об'єкта. Фактично ж у дійсності вказані злочини завжди пов'язані з посяганням на одну й ту ж групу суспільних відносин, що складаються у сфері сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх (дітей) [3].

Отже, родовим об'єктом вказаних кримінальних правопорушень є суспільні відносини у сімейно-побутовій сфері, які поділяються на сімейні відносини і відносини, що забезпечують права та інтереси дітей. Такої

ж позиції дотримується О. Белова, яка під родовим об'єктом кримінальних правопорушень проти сім'ї розуміє «сімейні відносини та відносини, що забезпечують нормальний розвиток неповнолітніх» [2]. С. Морозюк під родовим об'єктом злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних називає сімейні та опікунські правовідносини» [7]. В. Гальцова пропонує визначити суспільні відносини, які забезпечують нормальний розвиток і функціонування сім'ї, родовим об'єктом досліджуваних кримінальних правопорушень» [3, с. 365–368].

Загальноприйнято вважати, що сімейні відносини – це суспільні відносини, які врегульовані нормами сімейного права. Відповідно до ст. 2 Сімейного кодексу України до них належать: сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку, утримання; сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком; сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому [13].

До сімейних правовідносин можна віднести відносини між особами, які склали сім'ю раніше, або взагалі не були членами однієї сім'ї, однак пов'язані такими правами та обов'язками, які за своєю суттю є сімейними (аліментні відносини колишнього подружжя, правовідносини між дитиною та батьком (матір'ю), з яким дитина разом ніколи не проживала, правовідносини між онуками та бабою, дідом, які не проживають разом, тощо)» [1].

Слід зазначити, що сімейні відносини утворюють самостійну сферу суспільного життя, у якій формується здорова атмосфера для функціонування сім'ї й виховання дітей та є самостійним видом відносин, що мають власну структуру (суб'єкт, предмет та зміст).

Предметом таких відносин є юридичний факт, тобто вони виникають виключно на підставі волевиявлення особи, яка бажає виникнення, зміни або припинення сімейних відносин. Суб'єкти цих правовідносин пов'язані відносинами шлюбу (подружжя), спорідненості (батьки і діти, усиновлювачі та усиновлені); сімейні відносини виникають не лише з прямої вказівки закону, а й за згодою сторін.

Зміст сімейних відносин становлять взаємні права та обов'язки суб'єктів майнового і немайнового характеру.

Отже, сімейні відносини утворюють самостійну сферу соціально-правового життя, у якому вони складаються, є самостійним видом відносин, мають особливий суб'єктний склад, виникають, змінюються і припиняються винятково за власним волевиявленням особи.

На сім'ю покладається основний захист прав і свобод неповнолітніх. Відносини, що забезпечують нормальний розвиток дітей, значною часткою входять як необхідна складова частина у сімейні відносини.

За законодавством України «дитина» (неповнолітня) – це особа, яка є малолітньою, тобто такою, що не досягла 14 років, та неповнолітня особа від 14 до 18 років (ст. 6 Сімейного кодексу України). Зазначене відповідає тлумаченню терміна «неповнолітня особа», що міститься у п. 12 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України: «неповнолітня особа – це малолітня особа, а також дитина віком від 14 до 18 років».

Обов'язок забезпечити нормальний розвиток дитини чинне законодавство покладає насамперед на її

батьків, осіб, які їх замінюють, а в окремих, передбачених законом випадках, – на інших членів сім'ї [12].

Отже, сімейні відносини, права та інтереси неповнолітніх (дітей) становлять єдиний блок суспільних взаємопов'язаних, взаємодоповнюваних відносин. Оскільки на таку групу відносин посягають злочини, що мають суттєву схожість за соціальною сутністю – завжди і у всіх випадках спричиняють шкоду суспільним відносинам у сфері сім'ї та прав і інтересів неповнолітніх: їх фізичному, інтелектуальному, духовному становленню та вихованню – є підстави їх розглядати як родовий об'єкт, а злочини, що на них посягають, відносити до самостійної групи злочинів [4].

Безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення проти сім'ї виступають конкретні суспільні відносини, що охороняються законом і зазнають шкоди (можуть зазнати) у випадку вчинення такого посягання.

О. Белова за безпосереднім об'єктом пропонує поділяти кримінальні правопорушення проти сім'ї та неповнолітніх на три види: 1) посягання на майнові сімейні відносини; 2) посягання на немайнові сімейні відносини; 3) посягання на відносини, що забезпечують нормальний розвиток неповнолітніх [2].

Майнові сімейні відносини є безпосереднім об'єктом таких кримінальних правопорушень, як: ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України), ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України) та зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України).

Безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень у вигляді особистих немайнових сімейних відносин закріплено у таких статтях КК України, як: домашнє насильство (126-1), підміна дитини (ст. 148), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168) і незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169).

Безпосередні об'єкти посягань на відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх поділяються на дві групи:

а) відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх, які виникають між останніми та особами, на яких у встановленому законодавством порядку покладено обов'язки щодо забезпечення такого розвитку – неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України), злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України), а також кваліфіковані склади статевого зносин з особою, що не досягла статевої зрілості (ч. 2 ст. 155 КК України), й розбещення неповнолітніх (ч. 2 ст. 156 КК України);

б) посягання на відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх, які виникають між останніми та іншими членами суспільства або державою щодо забезпечення такого розвитку – експлуатація дітей (ст. 150 КК України), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України) та схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих засобів (ст. 324 КК України), а також статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ч. 1 ст. 155 КК України) та розбещення неповнолітніх (ч. 1 ст. 156 КК України), одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ч. 3 ст. 301-1 КК України), проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 КК України).

Здебільшого додатковим безпосереднім об'єктом значених складів злочинів виступає здоров'я члена сім'ї (ст. 126-1, ст. 137, ст. 155, ст. 166, ч. 3 ст. 301-1, ст. 304, ст. 323, ст. 324 КК України), а факультативним об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна або статева недоторканність (ст. 126-1, ст. 150-1, ст. 156, ст. ст. 301-2 КК України).

Наступним елементом складу кримінальних правопорушень проти сім'ї є об'єктивна сторона. П. Матишевський вказує, що «об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення – це сукупність ознак, що характеризують зовнішню сторону діяння» [6, с. 78], що охоплює безпосередньо саме діяння (у активній формі – дія, пасивній – бездіяльність), злочинні наслідки та кримінально вагомий причинний зв'язок між діянням та наслідками [5].

Об'єктивну сторону кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері, тобто характеристику із зовнішньої сторони, утворює насамперед суспільно небезпечне діяння. У кримінальному праві термін «діяння» означає свідому, вольову, суспільно небезпечну поведінку людини, що виражається у формі дії або наслідку. Ці ознаки діяння обов'язкові для всіх злочинів і становлять необхідну основу для встановлення об'єктивної сторони конкретного складу злочину.

Об'єктивна сторона кримінальних правопорушень у сімейно-побутовій сфері характеризується, як правило, суспільно небезпечною дією. Дія – це активна форма поведінки, яка полягає у фізичних зусиллях. Дією є і проголошення слів. У рідкісних випадках вчинення вказаних злочинів можливе через бездіяльність.

Бездіяльність як пасивна форма поведінки полягає в невчиненні особою тих дій, які вона повинна була і могла вчинити через покладені на неї обов'язки. Так, судовій практиці відомі випадки, коли мати навмисне йде на смерть своєї дитини, залишивши її без їжі й допомоги одну в замкненій квартирі на тривалий час. У цьому разі під час настання смерті дитини її бездіяльність можна обгрунтовано кваліфікувати як вбивство.

Як зазначає О. Белова, посягання на ці відносини може бути здійсненим шляхом вчинення лише певних діянь, здатних за своїми властивостями заподіяти їм шкоду. Так, зокрема, об'єктивна сторона посягань на майнові сімейні відносини може характеризуватися порушенням права власності на майно, що належить іншому члену сім'ї або перебуває у спільній з ним власності, а також ненаданням іншому члену сім'ї коштів на його утримання, передбачених законом або шлюбним договором [2].

Об'єктивна сторона посягань на немайнові сімейні відносини як необхідний складник передбачених кримінальним законодавством злочинів проти сім'ї та неповнолітніх характеризується діяннями, що полягають у заподіянні їм шкоди шляхом домашнього насильства, злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною з боку батьків, опікунів чи піклувальників, підміни дитини, розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння).

Посягання на відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх з об'єктивної сторони характеризуються вчиненням суспільно небезпечних діянь, що завдають шкоду нормальному розвитку неповнолітніх шляхом фізичного, психічного або духовного насильства.

Об'єктивна сторона аналізованих кримінальних правопорушень в окремих випадках містить обов'язкову ознаку у вигляді настання суспільно небезпечних наслідків (відповідно, між діянням та такими наслідками

має бути причинно-наслідковий зв'язок) (наприклад, ст. 137 КК України). Простий склад такого кримінального правопорушення містить вказівку на те, що таке діяння має спричинити істотну шкоду здоров'ю потерпілого, під чим розуміємо фізичну шкоду (легкі тілесні ушкодження, які викликають короточасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності та середньої тяжкості тілесні ушкодження. Крім того, шкоду фізичному, духовному (моральному), психосексуальному і етичному розвитку дитини). Кваліфікований склад утворює наслідки у вигляді смерті неповнолітнього або інші тяжкі наслідки (наприклад, тяжкі тілесні ушкодження) [2].

Варто також розмежувати правомірний примус як засіб сімейного виховання та протиправний вияв насильства щодо неповнолітніх у сім'ї. Як видається, критеріями розмежування вказаних дій слід вважати: наявність чи відсутність шкоди для здоров'я дитини; мету вчинення вказаних дій (в інтересах дітей чи у власних інтересах); відповідність етичним нормам, що склалися у суспільстві.

Слід зазначити, що у відносинах, які є предметом цього дослідження, обов'язковим потерпілим є один з членів сім'ї, якому певним кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. Відсутність такої ознаки, як потерпілий, виключає кримінальну відповідальність. Тому в окремих випадках законодавець формує диспозицію норми з вказівкою на потерпілого як обов'язкову ознаку складу (наприклад, дитина, неповнолітній, непрацездатні батьки тощо).

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що розглянуті нами об'єктивні ознаки кримінальних правопорушень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері, мають певні особливості, які пов'язані з об'єктом та об'єктивною стороною. Вказані кримінальні правопорушення розміщені у різних розділах КК України, проте мають схожі родові об'єкти, пов'язані зі злочинним посяганням на суспільні відносини, що складаються у сімейно-побутовій сфері і поділяються на сімейні відносини і відносини, що забезпечують права та інтереси дітей.

У складах досліджуваних кримінальних правопорушень безпосереднім об'єктом можна вважати конкретні сімейні відносини, що охороняються законом і зазнають шкоди (можуть зазнати) у випадку вчинення таких посягань:

- майнові сімейні відносини: ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК України), ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165 КК України) та зловживання опікунськими правами (ст. 167 КК України);

- особисті немайнові сімейні відносини: домашнє насильство (126-1), підміна дитини (ст. 148), розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168) і незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) (ст. 169);

- відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх: неналежне виконання обов'язків щодо охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137 КК України), експлуатація дітей (ст. 150 КК України), статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості (ст. 155 КК України), й розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України), злісне невиконання обов'язків з догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування (ст. 166 КК України), втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 КК України), спонукання неповнолітніх до застосування допінгу (ст. 323 КК України) та схилення неповнолітніх до вживання одурманюючих

засобів (ст. 324 КК України), одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ч. 3 ст. 301-1 КК України), проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301-2 КК України).

Додатковим безпосереднім об'єктом зазначених складів злочинів виступає здоров'я члена сім'ї (ст. 126-1, ст. 137, ст. 155, ст. 166, ч. 3 ст. 301-1, ст. 304, ст. 323, ст. 324 КК України), а факультативним об'єктом можуть виступати воля, честь і гідність особи, її психічна або статева недоторканність (ст. 126-1, ст. 150-1, ст. 156, ст. ст. 301-2 КК України).

У відносинах, які є предметом цього дослідження, обов'язковим потерпілим є один з членів сім'ї, якому певним кримінальним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.

З об'єктивної сторони посягання на майнові сімейні відносини може характеризуватися порушенням права власності на майно, що належить іншому члену сім'ї

або перебуває у спільній з ним власності, а також ненаданням іншому члену сім'ї коштів на його утримання, передбачених законом або шлюбним договором.

Об'єктивна сторона посягань на немайнові сімейні відносини характеризується діями, що полягають у заподіянні їм шкоди шляхом домашнього насильства, злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною з боку батьків, опікунів чи піклувальників, підміни дитини, розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та незаконних дій щодо усиновлення (удочеріння).

Посягання на відносини щодо нормального розвитку неповнолітніх з об'єктивної сторони характеризуються вчиненням суспільно небезпечних діянь, що завдають шкоду нормальному розвитку неповнолітніх шляхом фізичного, психічного або духовного насильства.

В окремих випадках об'єктивна сторона аналізованих кримінальних правопорушень містить обов'язкову ознаку у вигляді настання суспільно небезпечних наслідків (істотної шкоди здоров'ю потерпілого, смерті неповнолітнього або інших тяжких наслідків).

Список використаних джерел

1. Байдалакіна А. Теоретичні проблеми визначення поняття «сім'я» в умовах розвитку суспільних наук. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 3. С. 52–55.
2. Белова О. Кримінально-правова характеристика системи злочинів проти сім'ї та неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 18 с.
3. Гальцова В. До питання про кримінально-правову охорону сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх у чинному КК України. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 364–368.
4. Гальцова В. До проблеми об'єкта і системи злочинів проти сім'ї, прав та інтересів неповнолітніх. *Проблеми законності* : збірник наукових праць. Харків, 2014. Вип. 125. С. 193–201.
5. Гринь О. Кримінально-правова характеристика об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 131 КК України. *Юридична наука*. 2016. № 2. С. 31–41.
6. Матишевський П. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник. Київ : А.С.К., 2001. 147.
7. Морозюк С. Кримінально-правова характеристика злочинів проти інтересів сім'ї та підопічних (ст. ст. 164–169 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012.
8. Ромовська З. Українське сімейне право : підручник. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
9. Сікан О. Кримінально-правова охорона сім'ї та сімейного життя. *Актуальні питання сучасної юридичної науки* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11–12 черв. 2011 р.). Харків, 2011. С. 71–72.
10. Сікан О. Сім'я як об'єкт кримінально-правової охорони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2023. 18 с.
11. Сікан О. Соціальне і правове визначення сім'ї, сімейних відносин та його значення для кримінально-правової охорони. *Генезис публічного права: від становлення до сучасності* : збірник наукових праць. Миколаїв, 2010. С. 159–160.
12. Сімейне право України : підручник / за заг. ред.: Т. Боднар, О. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 54–58.
13. Слюсар Л. Сім'я в сучасній Україні: інституційна криза чи постіндустріальна трансформація? *Демографія та соціальна економіка*. 2007. № 1. С. 28–38.
14. Шевчук В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 234–239.

References

1. Baidalagina, A. (2007). Teoretychni problemy vyznachennia poniattia «simia» v umovakh rozvytku suspilnykh nauk [Theoretical problems of defining the concept of “family” in the context of the development of social sciences]. *Pidpryemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 3. S. 52–55 [in Ukrainian].
2. Belova, O. (2006). Kryminalno-pravova kharakterystyka systemy zlochyniv proty simi ta nepovnolitnikh [Criminal law characteristics of the system of crimes against the family and minors]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. 18 s. [in Ukrainian].
3. Haltsova, V. (2020). Do pytannia pro kryminalno-pravovu okhoronu simi, prav ta interesiv nepovnolitnikh u chynnomu KK Ukrainy [Regarding the issue of criminal protection of the family, rights and interests of minors in the current Criminal Code of Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 4. S. 364–368 [in Ukrainian].
4. Haltsova, V. (2014). Do problemy obiekta i systemy zlochyniv proty simi, prav ta interesiv nepovnolitnikh [To the problem of the object and system of crimes against the family, the rights and interests of minors]. *Problemy zakonnosti: zb. nauk. prats*, 125. Kharkiv. S. 193–201 [in Ukrainian].
5. Hryn, O. (2016). Kryminalno-pravova kharakterystyka obiektyvnoi storony zlochynu, peredbachenoho st. 131 KK Ukrainy [Criminal law characteristics of the objective side of the crime provided for in Art. 131 of the Criminal Code of Ukraine]. *Yurydychna nauka*, 2. S. 31–41 [in Ukrainian].
6. Matyshevskiy, P. (2001). *Kryminalne pravo Ukrainy [Criminal law of Ukraine]*. Kyiv: A.S.K. 147 [in Ukrainian].

7. Moroziuk, S. (2012). Kryminalno-pravova kharakterystyka zlochyniv proty interesiv simi ta pidopichnykh (st. st. 164–169 KK Ukrainy) [Criminal law characteristics of crimes against the interests of the family and wards (Articles 164–169 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Romovska, Z. (2009). *Ukrainske simeine parvo* [Ukrainian family law]. Kyiv: Pravova yednist. 500 s. [in Ukrainian].
9. Sikan, O. (2011). Kryminalno-pravova okhorona simi ta simeinoho zhyttia. Aktualni pytannia suchasnoi yurydychnoi nauky [Criminal law protection of the family and family life. Current issues of modern legal science]. *Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 11–12 cherv. 2011 r.)*. Kharkiv. S. 71–72 [in Ukrainian].
10. Sikan, O. (2023). Simia yak ob'ekt kryminalno-pravovoi okhorony [The family as an object of criminal law protection]. *Extended abstract of candidate's thesis*. 18 s. [in Ukrainian].
11. Sikan, O. (2010). Sotsialne i pravove vyznachennia simi, simeinykh vidnosyn ta yoho znachennia dlia kryminalno-pravovoi okhorony [Social and legal definition of family, family relations and its importance for criminal law protection]. *Henezys publichnoho prava: vid stanovlennia do suchasnosti: zb. nauk. prats. Mykolaiv*. S. 159–160 [in Ukrainian].
12. Bodnar, T., Dzery, O. (Eds.). (2016). *Simeine pravo Ukrainy* [Family law of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter. S. 54–58 [in Ukrainian].
13. Sliusar, L. (2007). Simia v suchasni Ukraini: instytutsiina kryza chy postindustrialna transformatsiia? [The family in modern Ukraine: institutional crisis or post-industrial transformation?]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1. S. 28–38 [in Ukrainian].
14. Shevchuk, V. (2006). Ob'ekt zlochynu za kryminalnym pravom Ukrainy [The object of the crime under the criminal law of Ukraine]. *Universytetski naukovy zapysky*, 2. S. 234–239 [in Ukrainian].

Buriak Kateryna,

PhD in Law

(Ukrainian State University of Chemistry and Technology, Dnipro)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6265-9706>

OBJECTIVE SIGNS OF CRIMINAL OFFENSES IN THE FAMILY AND DOMESTIC SPHERE

The article examines criminal offenses in the family and domestic sphere, the peculiarities of their objective signs. It is indicated that these criminal offenses are placed in different sections of the Criminal Code of Ukraine, but they have similar generic objects related to criminal encroachment on social relations, which are formed in the family and household sphere and are divided into family relations and relations that ensure rights and interests of children. It is noted that the mandatory victim of these criminal offenses is one of the family members who has suffered moral, physical or property damage due to a certain criminal offense.

The distribution of investigated criminal offenses by direct object was carried out. In this regard, from the objective side, encroachment on property family relations can be characterized by a violation of the right of ownership of property that belongs to another family member or is in joint ownership with him, as well as failure to provide another family member with baskets for his maintenance provided for by law or a marriage contract. The objective side of encroachments on non-property family relations is characterized by actions consisting in causing them harm by means of domestic violence, malicious failure of parents, guardians or custodians to take care of the child, substitution of the child, disclosure of the secret of adoption (adoption) and illegal adoption actions. Encroachments on relations with respect to the normal development of minors are objectively characterized by committing socially dangerous acts that harm the normal development of minors through physical, mental or spiritual violence.

In some cases, the objective side of the analyzed criminal offenses contains a mandatory feature in the form of the occurrence of socially dangerous consequences (significant harm to the victim's health, the death of a minor or other serious consequences).

Key words: crimes against family and minors, criminal offense, minor, object, objective party, victim, ancestral object, family relations, Criminal Code of Ukraine.